

НАВЧАННЯ ПРОСТОРОВОМУ ОРІЄНТУВАННЮ ТА МОБІЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ЗАСОБАМИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Яніна Дубровіна, Ганна Акімова,

Заклад дошкільної освіти (ясла-садок)
комбінованого типу № 81 «Джерельце»
Запорізької міської ради

У статті висвітлена проблема формування просторового орієнтування та соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору в умовах кризових ситуацій. Розкрито зміст психолого-педагогічного комплексного супроводу дистанційної освітньої діяльності відповідно до авторської розробленої моделі. Описано умови та структуру інтеграції розвивальних ігор соціально-емоційного напрямку як в синхронному, так і в асинхронному дистанційному форматі.

Ключові слова: просторове орієнтування, мобільність, дистанційна освіта, психолого-педагогічний супровід, розвивальні ігри, комплексний підхід.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в усіх сферах життя відбуваються значні зміни. Не є винятком і освітня система. Особливо це актуально в умовах кризових ситуацій сьогодення.

За умови дотримання безпекової ситуації більшість закладів дошкільної освіти вимушені перейти на дистанційну форму навчання шляхом взаємодії через гаджети. На жаль, батьки не завжди дотримуються певних санітарних вимог щодо використання дітьми різних електронних засобів. А це, зі свого боку, також негативно впливає на зір та емоційний стан дитини.

Яким же чином можна завадити таким проблемам в особистісному розвитку дошкільників, що мають порушення зору?

Перш за все, дуже важливо розвивати і використовувати збережені аналізатори для поліпшення просторового орієнтування. Тільки в цьому випадку можливе створення в дітей цілісного образу досліджуваного простору [6].

Для здобувачів освіти з порушеннями зору притаманні проблеми в мікро- і макроорієнтуванні, що негативно впливає на їхню самостійність і активність у всіх сферах діяльності. Звідси витікають і проблеми соціально-емоційного характеру: у дітей з'являється страх, підвищений рівень тривожності, невпевненість, агресивність [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється значний вплив уміння дитини орієнтуватися у просторі на формування її пізнавальної діяльності; вдосконалення її сенсорних, інтелектуальних, творчих здібностей; становлення соціальної й особистісної компетентності; впевненості у своїх життєвих можливостях.

Саме такий підхід оптимізує формування навичок орієнтування та мобільності, попереджає виникнення вторинних відхилень, сприяє подоланню страху і невпевненості, формування інтересу і мотивації.

Проблема формування просторових уявлень та навичок просторового орієнтування розглядалася в багатьох педагогічних і психологічних дослідженнях.

Психологічний аналіз особливостей орієнтування дітей з порушенням зору показав, що формування вільної орієнтації та мобільності вимагає спеціальної роботи, що включає створення психологічної готовності до самостійної орієнтовної діяльності (Є. П. Синьова, В. М. Ремажевська). Науковцями визначено, що одне з основних освітніх завдань дитини дошкільника з порушеннями зору – корекція вад психофізичного розвитку, розвиток компенсаторних механізмів, максимальне наближення психічного розвитку до норми.

Отже, аналіз першоджерел дозволяє зробити певні висновки. Проблеми просторового орієнтування і мобільності у дошкільників з порушеннями зору в подальшому значно обмежують їх самостійність та активність у всіх сферах діяльності.

С. В. Кондратенко, К. С. Довгопола, Л. А. Нафікова зазначали, що важливо навчити дітей орієнтуватися в малому й великому просторі, допомогти дитині перебороти страх перед великим і незнайомим простором.

Мета статті – висвітлити проблеми формування просторового орієнтування та соціально-емоційної сфери дошкільників з порушеннями зору в умовах кризових ситуацій; розкрити зміст комплексного психолого-педагогічного супроводу дистанційної освітньої діяльності відповідно до авторської розробленої моделі.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням виховання, на думку Бориса Нікітіна, є максимальний розвиток творчих здібностей дитини, її підготовка до дорослого життя. В основі системи Нікітіна лежать, насамперед, праця, природність, індивідуальність, близькість до природи, творчість. Кожна гра має переходити від простих до більш складних завдань, що дає змогу одну і ту ж гру використовувати в різних вікових групах, для дітей із різним рівнем розвитку та різною складністю зорового діагнозу [3].

Використовуючи на заняттях ігри Б. Нікітіна, варто дотримуватись певних принципів:

- надавати більше самостійності;
- не вимагати вирішення з першої спроби;
- створювати нові варіанти ігор;
- використовувати кольорові фони для роботи відповідно до діагнозу, який встановлює лікар-офтальмолог;
- враховувати розмір об'єкта (відповідно до зорового діагнозу).

Основні задачі навчання просторовому орієнтуванню під час розвивальних ігор Б. Нікітіна:

- формування потреби в самостійному орієнтуванні;
- подолання страху простору й невпевненості у своїх силах;

- оволодіння орієнтуванням на своєму тілі;
- навчання способам і прийомам орієнтування в мікропросторі (за столом, на аркуші паперу, на фоні різної форми, у книзі);
- формування необхідних спеціальних умінь та навичок самостійного оволодіння замкнутим і вільним простором й орієнтування в ньому;
- навчання орієнтуванню спільно з нормальнозорими однолітками й дорослими;
- ознайомлення з прийомами орієнтування за допомогою допоміжних засобів (дотик, звук).

Для більш плідної роботи з навчання дітей орієнтуванню у просторі ігри з кубиками Б. Нікітіна інтегруються з іграми-вправами з паличками та трикутним танграмом.

Кожне завдання має власну тематику, відповідно до якої підібрані схеми для роботи з кубиками, танграмом, паличками; підібрані вірші, картинки об'єкта, що створюється, силуетне та контурне зображення.

Для підвищення мотивації пізнавальної діяльності дітей у процесі ігор з кубиками Б. Нікітіна створюються ситуації успіху і заохочення у формі словесної похвали, відзнаки, призів тощо. А невдачу дитини допомагаємо побачити і визначити їй самій:

- *Що в тебе сьогодні не вийшло? А як ти гадаєш, чому?*
- *Що тобі для цього слід зробити?*
- *Тобі потрібна допомога?*

Отже, результативність навчання просторовому орієнтуванню і мобільності дошкільників засобами ігор Бориса Нікітіна можливе за умови інтеграції з корекційно-розвивальними, освітніми, психологічними ігровими вправами та створення психологічного комфорту.

Дотримання розробленої нами структури організації інтегрованих ігор і занять сприяє оптимізації та ефективності роботи з дітьми з даного напрямку.

Що ж є змістом такої структури?

1. Створення ігрової ситуації та мотивації подальшої діяльності (спільного сюжету для всього ігрового заняття).
2. Запрошення до гри, яка сприятиме налагодженню емоційного контакту (створення позитивної атмосфери, зняття емоційної напруги, розвиток навичок спілкування, вміння домовлятися, висловлюватися...) (інтерактивна гра).
3. Проведення зорової гімнастики на розслаблення.
4. Пропонування гри за методикою Бориса Нікітіна на розвиток навичок просторової орієнтації і мобільності (кубики, цеглинки, палички, геометричні фігури різного кольору, розміру, фактури і форми, силуетні зображення...).
5. Запрошення до гри на корекцію негативних емоцій (зняття страху, невпевненості, невротичних станів, тривожності...), підвищення самооцінки... (інтерактивна гра).

6. Залучення до гри за методикою Нікітіна на розвиток дрібної моторики та зорових функцій (ціле з частини, малювання по крапках, по пересічному контуру, обводки, трафарети, розфарбовування...).
7. Підсумок заняття: роблять самі діти (— Яким чином ви сьогодні вітали один одного? — Куди ви сьогодні подорожували? — Яку добру справу ви зробили? — Як з вашою допомогою звірята отримали нові будиночки? — За допомогою чого школярі знайшли дорогу до школи?..).

У процесі ігор педагог повинен дотримуватися таких методичних і психолого-педагогічних вимог:

1. Враховувати діагноз дитини, індивідуальні особливості та рівень її компетентності щодо просторового орієнтування і мобільності.
2. Дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог щодо роботи з гаджетами для дітей з порушеннями зору та гранично допустимого навантаження.
3. Початком ігрового заняття повинна бути мотивація і спільний ігровий сюжет, який об'єднує всі ігри.
4. Дітям треба пропонувати гру, запрошувати і залучати до гри, а не наказувати.
5. Не давати негативну оцінку результату діяльності дітей. І взагалі, спонукати дітей за допомогою питань до самооцінювання та до самоаналізу власної діяльності.
6. Допомогати дитині самостійно знаходити і виправляти помилки, заохочувати дітей.
7. Не виконувати завдання за дитину в процесі гри.

Саме такий підхід оптимізує навчання просторовому орієнтуванню та мобільності, попереджає виникнення вторинних відхилень, сприяє подоланню ізолюваності, страху і невпевненості, успішній інтеграції в соціум, формує інтерес і мотивацію, виховує сміливість і впевненість у своїх силах.

Спільно з корекційно-розвивальними іграми, які направлені на формування навичок просторового орієнтування та попередження утворення вторинних відхилень, важливо використовувати психологічні ігри та вправи на подолання страху і невпевненості, формування інтересу і мотивації, позитивного самоствавлення і самоусвідомлення, виховання сміливості та впевненості у своїх силах, підвищення самооцінки та корекцію тривожності [5].

Такий комплексний підхід психолого-педагогічного супроводу в процесі корекційно-розвивальної і освітньої діяльності сприятиме створенню психологічного комфорту дошкільника та стане значущим фактором для розвитку свідомості та особистості в цілому, забезпечить їй змогу успішно продовжувати навчання у школі та інтегруватись в сучасному суспільстві [1].

Аналітичні результати нашої діяльності показали, що інтегрований підхід використання корекційно-розвивальних ігор і методики Бориса Нікітіна позитивно впливає на навчання просторовому орієнтуванню і соціально-емоційної мобільності дітей з порушеннями зору.

Саме тому у 2022 році ми продовжили використовувати започаткований нами досвід, але вже переорієнтували й адаптували його у формат дистанційної взаємодії з вихованцями і їхніми родинami.

Зробивши порівняльний аналіз результатів діагностики дітей, ми отримали такі показники (табл. 1):

Таблиця 1

Порівняльний аналіз діагностики дітей на початок і кінець 2022/2023 н. р.

Початок 2022/2023 н. р.	Кінець 2022/2023 н. р.
Високий рівень – 20 %	Високий рівень – 33 %
Достатній рівень – 24 %	Достатній рівень – 40 %
Середній рівень – 33 %	Середній рівень – 19 %
Низький рівень – 23 %	Низький рівень – 8 %

Отже, при порівнянні результатів помітні істотні зміни. Кількість дітей з високим рівнем розвитку просторового орієнтування та соціальної мобільності збільшилася, а кількість дітей з низьким рівнем – зменшилася. Значно підвищився рівень сформованості емоційно-особистісної сфери дошкільників.

Під час кризових ситуацій єдиним шляхом забезпечення сталості навчання і надання психолого-педагогічної підтримки за цих обставин стало широке запровадження дистанційної форми навчання [2].

У 2022 році для педагогів нашого дошкільного закладу, як, мабуть, і для більшості педагогічних працівників, дистанційний формат взаємодії з вихованцями та їхніми батьками був певним викликом. Адже ми розуміли, що маємо недостатній рівень інформаційної грамотності, щоб організовувати якісну освітню діяльність в онлайн-форматі.

Саме тому, з метою поетапності та послідовності упровадження дистанційної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, ми створили «Модель психолого-педагогічного супроводу організації дистанційної освіти».

Модель складається з чотирьох етапів: I – діагностичний, II – освітньо-навчальний, III – діяльнісний, IV – рефлексивно-презентаційний.

На першому етапі провели анкетування педагогів з метою визначення, якими сервісами й інструментами вони володіють для організації дистанційної освіти та корекційної діяльності з дітьми, що мають порушення зору.

З батьками вихованців шляхом анкетування й онлайн-опитування ми з'ясували, які інформаційні платформи та інструменти найбільш можливі для дистанційної освітньої і корекційно-відновлювальної комунікації з родинami.

За результатами діагностичного вивчення ми визначили оптимальні шляхи, форму та зміст дистанційної взаємодії.

Під час другого етапу з метою вдосконалення навичок користування інформаційними ресурсами педагоги пройшли навчання за такими напрямками:

- «Платформа Zoom в умовах дистанційного навчання»;
- онлайн-практикум «Сервіс графічного дизайну Canva»;
- майстер-клас «Використання сервісу Learning Apps»;
- навчальний курс «Цифрові інструменти Google для освіти» та ін.

З батьками в онлайн-форматі проводились консультації та надавались практичні рекомендації щодо організації спільної освітньої та корекційної дистанційної діяльності на платформі Google Classroom, Padlet-дошці (асинхронні заняття) та на платформі Zoom (синхронні індивідуальні та групові заняття). Також визначено форми й особливості зворотного зв'язку.

На третьому, діяльнісному, етапі ми планували, створювали і наповнювали інтерактивний ресурс; розміщували на відповідних платформах власно створені медіаконтенти щодо навчання просторовому орієнтуванню і соціально-емоційної мобільності дошкільників: сюжетні заняття, корекційно-розвивальні ігри і вправи, зорові гімнастики, презентації, консультації для батьків тощо.

На даному етапі систематизовано інтерактивний медіаматеріал щодо навчання просторовому орієнтуванню і соціально-емоційної мобільності та створено практичні кейси за відповідними модулями:

- «Діагностичний матеріал на визначення рівня сформованості вмінь просторового орієнтування і соціально-емоційної компетентності (ігрові вправи, прості тести і анкети)»;
- «Власно створені практичні відеоконсультації для батьків»;
- «Ігрові сюжетні зорові гімнастики»;
- «Власно створені відеоконтенти на розвиток просторового орієнтування та соціально-емоційної мобільності»;
- «Перспективне планування роботи з розвитку просторового орієнтування за допомогою кубиків Нікітіна, кольорових паличок та корекційно-розвивальних ігор»;
- «Ігри з олівцями»;
- «Психологічні ігри і вправи» тощо.

У процесі четвертого рефлексійно-презентаційного етапу підведено певні підсумки результатів спільної діяльності:

- порівняльний аналіз результатів діагностики досягнень дітей, яку проводили батьки (початок і кінець навчального року);
- створення тематичних презентацій;
- аналіз форм і результативності зворотного зв'язку;
- загальні батьківські збори на платформі Zoom «Родинні зустрічі».

З метою надолуження освітніх втрат визначено перспективи подальшого вдосконалення дистанційного освітнього і корекційного процесу з учасниками освітнього процесу, з урахуванням реалій сьогодення.

Висновки. Для того, щоб діти з порушеннями зору в подальшому адаптувалися в суспільстві, обов'язково необхідний психолого-педагогічний супровід корекційної роботи по формуванню навичок просторового орієнтування.

Враховуючи той факт, що у дітей з порушеннями зору нестійка психіка, підвищена тривожність і самооцінка, швидка втома, паралельно пропонується проводити роботу щодо корекції емоційно-особистісної сфери дошкільників, що є також важливим чинником успішної адаптації в соціумі [5].

Розроблена структура організації інтегрованих ігор і визначені нами психолого-педагогічні вимоги сприяють оптимізації навчання просторовому орієнтуванню та мобільності.

З метою поетапності та послідовності упровадження дистанційної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, ми розробили «Модель психолого-педагогічного супроводу організації дистанційної освіти».

Мотиваційний та ігровий характер власно створених відеоконтентів сприяє підвищенню інтересу здобувачів освіти і їхніх батьків, формуванню практичних рухово-просторових можливостей дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Войтко В. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з вадами зору: [методичний посібник] / В. В. Войтко. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. 80 с.
2. Лист МОН України № 1/3845-22 від 02.04.2022 «Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану».
3. Нікітін Б. П. Сходінки творчості або Розвиваючі ігри. Київ : Рад. шк., 1991. 144 с.
4. Організаційно-функціональні моделі інклюзивно-ресурсних центрів в умовах децентралізації (з досвіду роботи) / авт. кол. : Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменчук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; за ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2022. 102 с.
5. Синьова Є. П. Тифлопсихологія: Підручник. Київ : Знання, 2008. 365 с.
6. Чопик Л. І. Формування навичок просторового орієнтування в старших дошкільників зі зниженим зором. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03–корекційна педагогіка. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 220 с.

DUBROVINA Y., AKIMOVA H. TEACHING SPACE ORIENTATION AND MOBILITY OF PRE-SCHOOL CHILDREN WITH VISUAL DISORDER BY CORRECTIVE AND DEVELOPMENTAL GAMES IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

This article highlights the problem of the formation of spatial orientation and social-emotional sphere of preschoolers with visual impairments in crisis situations. The content of psychological-pedagogical comprehensive support of remote educational activities is revealed in accordance with the model developed by the author. The conditions and structure of the integration of the developmental games of the socio-emotional direction, both in synchronous and asynchronous remote format, are described.

Key words: spatial orientation, mobility, distance education, psychological and pedagogical support, developmental games, comprehensive approach.

Надійшла до редакції 19.04.2024 р.